

pedagog på piedestal

Maria Montessori (1870—1952)

Läkaren som blev en pedagogik.

Montessori är en pedagogik och en människa. Pedagogiken har blivit vardag på många svenska skolor och förskolor. Människan förblir hjältinna i ett liv lika dramatiskt som en Hollywoodfilm.

TEXT Katarina Bjärvall BILD Pia Koskela

FÖRSTA GÅNGEN JAG hörde Montessori – namnet och ordet – var det i form av ett hot. Susanne och jag var kanske fem år och hade ställt till något fuffens när hennes pappa Berra sade: Om ni inte är snälla får ni börja i montessori. Vad är det? frågade vi, och han förklarade: Det är ett lekis där man får putsa skorna hela dagarna.

Vi blev snälla.

Ingen pedagog har på samma sätt som Maria Montessori blivit ett med sina teorier. Det finns heller knappast någon annan pedagogik, förutom waldorf, som människor i gemen har så starka åsikter om.

Maria Montessoris liv, så som det beskrivs i hennes egna många böcker och i pedagogen Kerstin Signerts biografi, rymmer en dramatik värdig ett filmmanus. Hon föddes 1870 i en medelklassfamilj i den lilla staden Chiaravalle nära

Ancona på italienska östkusten. Det var en tid när kvinnans plats fanns i hemmet, men Maria Montessori trotsade dogmerna genom att som tjugoåring börja studera matematik och naturvetenskap vid Roms universitet. Hon ville bli läkare men den utbildningen var stängd för kvinnor. Senare har hon berättat att hon – i en filmisk scen – fick hjälp av påven Leo XIII att bli antagen.

År 1896 utexaminerades hon som Italiens första kvinnliga läkare och fick anställning på universitetets psykiatriska klinik. Genom sitt arbete med barn där kom hon i kontakt med två franska läkarpionjärer, Gaspard Itard och Édouard Séguin, som hade utvecklat pedagogiska metoder för barn med olika funktionsnedsättningar. Dessa metoder använde hon när hon vid sekelskiftet fick ansvar för en skola för barn som ansågs förståndshandikappade, men som i många fall var understimulerade. Vad de behövde var inte vård utan undervisning, insåg hon.

pedagog på piedestal

Efter något år på skolan födde Maria Montessori en son, Mario, vars far var en kollega till henne. Hon lämnade sonen till en fosterfamilj tills han var i de tidiga tonåren. Då flyttade han hem till henne, fast det länge hette att han var hennes brorson. Mario Montessori kom så småningom att bli sin mors närmaste medarbetare. På en bild gissningsvis från 1940-talet ser man mor och son intill varandra i en soffa, hon åldrad och han medelålders, båda leende – hon mot fotografen och han mot sin mor.

Efter sonens födelse började Maria Montessori studera pedagogik, psykologi och filosofi. Hon fördjupade sig i tidigare reformistiskt orienterade pedagoger som Comenius, Rousseau, Pestalozzi, Herbart, Fröbel och Ellen Key men också i Freuds för tiden banbrytande idéer. Sina första pedagogiska insatser med barn utan funktionsnedsättning gjorde hon i Romstadsdelen San Lorenzo där, skriver hon själv, de flesta invånare var arbetare utan arbete, tiggare, prostituerade och nyss frigivna fångar. Där grundade hon 1907 sin första egna förskola, *Casa dei Bambini*, barnens hem.

Med hjälp av pedagogiskt material inriktat på de fem sinnena gjorde Maria Montessoris små elever stora framsteg. Hon häpnade när hon märkte hur koncentrerade de var i sitt arbete, hur länge de valde att fortsätta och hur nöjda de verkade efter sina ansträngningar.

Snart startade hon flera förskolor under samma namn, först i San Lorenzo och sedan i Milano. Hon betonade ständigt förskolornas betydelse för samhällets befrielse och särskilt för kvinnornas. Hon ville, skrev hon, ge fattiga kvinnor samma förmåner som rika hade när de lämnade sina barn till barnsköterskor och guvernanter.

UNDER DE FÖLJANDE årtiondena kom montessoripedagogiken att få starkt genomslag internationellt, bland annat genom Maria Montessoris första bok som finns i en omarbetad upplaga på svenska med titeln *Upptäck barnet!*. Utbildningar för montessorilärare startades i land efter land, hela tiden under hennes ledning. Parallellt med sina resor och föreläsningar utvecklade hon nytt material och nya metoder.

När fascismens stöveltramp vann mark i Europa flydde Maria Montessori först från Italien till Spanien och sedan vidare till Holland. Hon höll flera brandtal på temat "Fred och uppfostran" där kärnan var att nyckeln till framtida fred bestod i att lära barn att samarbeta och att förstå samspelet mellan allt som existerar.

Intresset för montessoripedagogik hade vid tiden för andra världskriget väckts så långt bort som i Indien, och Maria Montessori reste dit för att undervisa. När Italien llerade sig

med Nazi-Tyskland tog den brittiska kolonialmakten henne som krigsfånge, i egenskap av italiensk medborgare, och höll henne i en form av husarrest.

Trots sin begränsade rörlighet kunde hon ladda för den nystart som montessoripedagogiken fick efter kriget. Rörelsen växte då till en organisation, *Association Montessori Internationale* (AMI), som av biografen Rita Kramer har beskrivits som en affärsverksamhet på franchisingbasis. Huvudkontoret fanns, och finns fortfarande, i det hus i Amsterdam där Maria Montessori bodde under de sista åren, fram till sin död 1952.

I februari 1950 besökte Maria Montessori Sverige. Affischen som skulle locka åhörare till de båda föreläsningarna på Kungsholms kommunala flickskola i Stockholm har något rörande över sig. Inträdet kostade en krona och Maria Montessori skulle tala, står det, om sitt arbete och sina "uppfostringsprinciper". Ordvalet hade uppenbarligen en entydigt positiv laddning.

Sextiofem år senare kommer barn efter barn in från morgo- nens utelek för att ha montessoripass på en förskola i södra Stockholm. Pedagogerna har förberett miljön genom att ställa fram brickor med frukt och grönsaker och hushållsredskap – en apelsin som kan pressas, en morot som kan skalas. En flicka slår sig genast ner och pressar apelsinen med sådan kraft att hela brickan snurrar, en annan greppar moroten och en stund senare blir vi alla bjudna på konstfärdigt skurna morotsbitar.

I rummet intill – montessorirummet – finns det särskilda materialet uppställt på låga hyllor som omger en stor rund röd matta. Trä, metall och färgstark plast, kulor, cylindrar

och kuber, siffror, bokstäver och klockor, ofta i olika sinnrika byggsatser och tredimensionella pussel.

En flicka hämtar en stor trälåda där alfabetets bokstäver ligger i var sitt fack. Hon kan inte läsa, säger hon, men han kan, fortsätter hon – och pekar imponerat på en av pojkarna som bygger meccano intill. En annan flicka börjar arbeta med en så kallad färgsol tillsammans med en pedagog – nio färger, var och en i sju olika nyanser, ska ordnas i en cirkel. Flickan har ett öga på pojkarna bredvid; när hon får syn på en liten kopp i lådan med meccano hämtar hon den och tar med den in i dockrummet där hon ställer den på en köksbänk. Sedan återvänder hon till färgsolen.

DET ÄR LÄTT att här på förskolan identifiera montessoripedagogikens grunder. Där finns den ljusa och öppna miljön där möblerna är låga, där pedagogerna har arrangerat vackra föremål i fönstren och ställt fram riktigt husgeråd och riktiga verktyg för att de ska användas.

Tanken är att det manuella, konkreta och enkla krattar vägen för det mentala, abstrakta och mer utmanande. Ordning råder och inbjuder barnen till att ta ansvar för att ställa tillbaka, städa och diska efter sig.

Pedagogerna håller sig i bakgrunden men finns tillgängliga för att visa hur materialet ska användas. Barnen är fria att välja vad de vill arbeta med, hur och med vem. Enligt montessoripedagogiken ska bara arbetsdagens starttid, lunch och sluttid vara fasta. I övrigt rekommenderas för skolan arbetspass på tre timmar utan avbrott; för förskolan kan det räcka med två. Barnens koncentration ska respekteras.

En annan tydlig grundtanke är att tillvarata det som Maria Montessori identifierade som barnets "känsliga perioder". Barns intresse för olika färdigheter och kunskaper växlar med ålder och mognad. Det gäller för läraren att identifiera den period där barnet befinner sig och låta barnets "absorberande sinne" ta till sig det nya.

Ett ideal som lyfts fram är "aktiv disciplin". Disciplin är ett ord som kan föra tankarna till bestraffning av den odisciplinerade, men straff är, liksom belöningar, bannlysta inom montessoripedagogiken. Aktiv disciplin syftar i stället på ett tillstånd av kreativ koncentration, kort sagt flow. Det är något som rimligtvis har bäring på dagens svenska skoldebatt och dess båda poler flum och kadaverdisciplin – genom aktiv disciplin borde den klyftan kunna överbryggas.

Kritiken mot Maria Montessori och hennes pedagogik har ofta varit skarp. Redan på hennes tid fanns det de som menade att hon var despotisk i sina anspråk på att kontrollera pedagogikens spridning. Kerstin Signert skriver att Maria Montessori inte tycktes förstå att även ett perfekt system kan

utvecklas genom att människor delar idéer med varandra.

Bland de så kallade myter som tas upp på Svenska Montessoriförbundets hemsida finns uppfattningen att pedagogiken skulle vara elitistisk. Det bottenar, gissar jag, i att den har vunnit mark med hjälp av högutbildade föräldrar som har etablerat den via föräldrakooperativ. Den tidiga inläringen kan ge deras barn ett försprång, men i pedagogikens kärna, utformad för barn till fattiga och lågutbildade föräldrar, finns knappast någon elitism. Maria Montessoris tanke var tvärtom att genom att barn i olika åldrar gör olika saker parallellt så blir de mindre konkurrensinriktade och mer benägna att hjälpa varandra. Och svensk skola rör sig mot allt tidigare inläring, genom till exempel förskoleklasserna, läroplanen för förskolan och utspel om tidigarelagd skolstart.

Något som också kan väcka frågor är montessoripedagogikens relation till genus. Det finns de – framför allt föräldrar – som menar att pedagogiken, genom sin inriktning på tidig inläring och hushållsarbete, skulle lämpa sig bättre för flickor. Men det är feltänkt, säger Kerstin Signert.

– Både pojkar och flickor behöver ju kunna hushållsarbete för att bli självständiga och klara sin vardag. Samma sak med att lära sig bokstäver och siffror. Och pojkar tycker det är lika roligt som flickor tycker.

I de högre åldrarna ingår dessutom verkstadsarbete och andra lite tyngre uppgifter i pedagogiken.

Det finns även de som menar att barn inom montessori inte får leka. Men vad är lek? Maria Montessori skriver själv om vad hon kallar för "läsningslek" och hon hyllar skrattet. På den förskola jag besöker finns leksaker, tillgängliga framför allt efter montessoripassen. Och när jag går sitter två flickor vid ett bord och, som de säger, gör tvål. Den ena river energiskt en tvålbit med rivjärn medan den andra vispar ner flingorna i en skål tills ett stort vitt lödder reser sig. Med hjälp av vispen blåser hon bubblor.

Katarina Bjärvall är frilansjournalist.
pedagogiska.magasinet@lararforbundet.se

Tidigare pedagogporträtt, av Ellen Key, Lev Vygotskij och N F S Grundtvig, finns att läsa på www.pedagogiskamagasinet.se, sök på "pedagog på piedestal".

ATT LÄSA

Rita Kramer *Maria Montessori. A biography*, University of Chicago Press 1976

Maria Montessori *Att bli en människa & Utbildning för en ny värld*, Seminarium 1998

Maria Montessori *Barnasinnets*, MacBook 1987

Maria Montessori *Barndomens gåta*, Seminarium 1998

Maria Montessori *Upptäck barnet!*, Seminarium 1998

Kerstin Signert *Maria Montessori – Anteckningar ur ett liv*, Studentlitteratur 2000